

summary

Ivana
Knežević

Muzej Slavonije Osijek
Trg Svetog Trojstva 6
HR - 31000 Osijek

Izvorni znanstveni rad

UDK: 821.163.42"17/18"(01)

Ključne riječi:

Osječka bibliografija
književnost
osječke tiskovine
Zavičajna zbirka Essekiana
18. st.
19. st.

OSIJEK BIBLIOGRAPHY AND LITERATURE PUBLICATIONS IN LOCAL ESSEKIANA COLLECTION FROM THE MID 18th UNTIL THE END OF THE 19th CENTURY

This paper aims at emphasizing the 18th and 19th century literary works i.e. the Osijek literature publications of the local Essekiana collection which can be accessed via network catalogue at official sites of the Museum of Slavonia. The Osijek bibliography as a catalogue of the local Essekiana collection plays an important role in it because it comprises listed and professionally assorted materials according to lore areas and expert groups including literature. Literature is the most complex area in the Osijek bibliography, divided into four expert groups characterizing a rich and diverse literature production of the 18th and 19th century in Osijek, where cultural and literature history progressed. There were many notable and well-known authors both from Osijek and those who did not publish their works in Osijek, thus contributing to the development of the Osijek homeland heritage. However, apart from those prominent authors, it is more important to point to those less known authors whose work remained on the margin of the Croatian literature.

The history of Osijek, its cultural, social, educational and literature development, multiethnicity and multilingualism are reflected in 148 literary units (documents) from the local Essekiana collection, divided into several literary groups of the Osijek bibliography. These literature sources are documents of the time and space being at the same time a research foundation resulting in numerous works published by Osijek scientists such as Ružica Pšihistal¹, Helena Sablić-Tomić and Goran Rem², Stjepan Sršan³, Zlata Šundalić⁴, Milovan Tatarin⁵.

The role of the literature publications from the local Essekiana collection is trifold i.e. in literature, library and museum. From the librarians' point of view they are first of all local library units that require a formal analysis; looking from the literature experts' point of view, they are sources worth of material research; looking from the museum experts' point of view, they are museum items that due to their age, local values and uniqueness, have their place at museum exhibitions.

¹ eg. Poems dedicated to Josip Juraj Strossmayer

² eg. Slavonian text of the Croatian literature

³ eg. Literature in Latin in Osijek from 1760 until 1848

⁴ eg. Literature discussions on the Slavonian 18th century literature by Josip Forko

⁵ eg. The 18th century literature

OSJEČKA BIBLIOGRAFIJA I KNJIŽEVNE TISKOVINE U ZAVIČAJNOJ ZBIRCI *ESSEKIANA* OD POLOVICE 18. DO KRAJA 19. STOLJEĆA

UVOD – ZAVIČAJNA ZBIRKA

Osnutkom Muzeja Slavonije, pod nazivom Muzej slobodnoga i kraljevskog grada Osijeka davne 1877. g., osnovana je i njegova muzejska knjižnica, danas među najstarijim hrvatskim knjižnicama. Ta je knjižnica na samom početku 20. st. započela s prikupljanjem zavičajne građe (baštine), stvarajući tako temelje zavičajne zbirke kakvu danas posjeduje.

Zavičajna zbirka *Essekiana* predstavlja jednu od najvažnijih i najvrjednijih zbirki knjižnice Muzeja Slavonije. Riječ je o zavičajnoj zbirci koja pohranjuje raznovrsnu knjižničnu (knjižnu i neknjižnu) građu od samih početaka osječkoga tiskarstva. Tako su u njoj pohranjeni, bilo darom, kupnjom, zamjenom, ili nekim drugim putem, brojni raritetni i dragocjeni primjerci osječkih tiskovina, od sitnoga tiska do knjiga, koji upravo zbog svoje starosti i zavičajne važnosti postaju i muzejski predmeti, time i muzealno zanimljivi. Naime, takva je građa svojim sadržajem i materijalnim obilježjima vrelo znanja i informacija o kontekstu, vremenu, prostoru i ljudima na određenom (zavičajnom) području i kao takva čini dio cjelokupne zavičajne baštine.¹ Zavičajna zbirka *Essekiana* temelj je raznovrsnih istraživanja o zavičaju, ona daje uvid u prošlost grada Osijeka i njegove okolice. Zavičajna građa svjedoči o duhovnim, organizacijskim i materijalnim aktivnostima prethodnika; ona je dokument trenutnoga stanja i djelatnosti, a svojom sakupljačkom osobitošću omogućuje prezentaciju prikupljenoga, čuvanog i očuvanog fonda u budućnosti.² Jedan od načina prezentacije Zavičajne zbirke *Essekiana* i njezina proučavanja jest Osječka bibliografija.

OSJEČKA BIBLIOGRAFIJA I KNJIŽEVNOST U ZAVIČAJNOJ ZBIRCI *ESSEKIANA*

Osječka bibliografija nadaleko je poznata, s obzirom da je riječ o neizmjerljivo važnom i jedinom djelu takve vrste u Osijeku, ali i uopće u Slavoniji. Rezultat je to dugogodišnjega rada i truda, marljivoga prikupljanja, sređivanja, obrađivanja i usustavljanja zavičajnoga fonda, rada koji je Marija

Malbaša, viša knjižničarka u Muzeju Slavonije, uspjela završiti tek nakon odlaska u mirovinu. U tom kapitalnom djelu u dva sveska popisana je tiskarsko-izdavačka djelatnost Osijeka kroz 236 godina, tj. od najstarijega pronađenog i sačuvanog zapisa do izlaženja tekuće Hrvatske bibliografije.³ Prvi svezak Osječke bibliografije služi kao katalog Zavičajne zbirke *Essekiana* jer je najveći dio zavičajne građe popisane u njemu upravo iz te muzejske zbirke.⁴ Muzej Slavonije, kao i ostali slični hrvatski muzeji, ima obvezu prikupljanja građe objavljene do 1945. g., tj. do kraja Drugoga svjetskog rata. Kako prvi svezak Osječke bibliografije obuhvaća tiskarsko-izdavačku djelatnost Osijeka od 1742. do 1944. g., razumljivo je zašto govorimo samo o tom svesku kada je riječ o katalogu Zavičajne zbirke *Essekiana*. Treba naglasiti kako Osječka bibliografija ne uključuje osječke časopise i novine⁵, kao ni naknadno otkrivenu i prikupljenu zavičajnu tiskanu građu, koja je uvrštena u Zavičajnu zbirku *Essekiana*.

Osječka bibliografija, tj. zavičajna građa popisana u njoj, predočava život Osijeka, njegovu povijest, topografiju, socijalno stanje, ekonomsku i političku strukturu, umjetničko stvaralaštvo, znamenite građane, tradiciju, običaje i sl.⁶ Kao svojevrsan katalog Zavičajne zbirke *Essekiana*, važna je za upoznavanje, promicanje i vrednovanje kulturne, povijesne, društvene, obrazovne i ekonomske sredine svoga zavičaja – grada Osijeka i okolice.⁷ Ona sadržava vrijedne informacije koje se često ne mogu pronaći niti na jednom drugom mjestu, te čini dio nacionalnoga fonda.

Zavičajna građa u Osječkoj bibliografiji, prema Mariji Malbaši, prvi je put sabrana na jednom mjestu, raspoređena kronološkim redoslijedom, ujednačena u načinu obrade te upotpunjena raznovrsnim kazalima⁸, koja uvelike olakšavaju pronalazak potrebnih informacija i građe stručnjacima, znanstvenicima, istraživačima, profesorima, studentima i

³ Malbaša, 1985., str. 5.

⁴ Naravno, u ovom je radu riječ samo o zavičajnoj građi (zapisima) koja je pohranjena u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*, ne i o onoj građi koja se nalazi u drugim ustanovama i zbirkama.

⁵ Njih je zasebno obradila i objavila mr. sc. Marina Vinaj. Riječ je o bibliografiji osječkih novina od 1848. do 1945. g. te bibliografiji osječkih časopisa do 1945. g.

⁶ Vuković-Mottl, 1975., str. 17.

⁷ Knežević, 2011., str. 31.

⁸ Malbaša, 1981., str. 17.

¹ Radovanlija Mileusnić, 2001., str. 73.

² Burić, 1989., str. 222-223.

učenicima. Tako, između ostalih pomagala⁹, govorimo i o Kazalu struka i predmeta. U prvom svesku Osječke bibliografije tiskovine su podijeljene u više od 50 raznovrsnih područja znanja koja je moguće istraživati – od osječke povijesti, tiskarstva, preko religije, filozofije, pedagogije, sociologije, do prava, arheologije, etnologije, medicine, sporta, poljoprivrede, fotografije, likovne umjetnosti, glazbe, kazališta, književnosti i dr. Posebno je zanimljiva književnost koja je popisana kroz više skupina, s obzirom na razvoj Osijeka pod različitim vladavinama i samoga razvoja književnosti. Naime, nakon što je Slavonija oslobođena turske vlasti krajem 17. st. i pripojena Habsburškoj Monarhiji, dolazi do njezina razvitka u gospodarskom, civilizacijskom, ali i kulturnom i književnom smislu. Tako je Osijek u 18. st. imao visoku i teološku školu, latinsku gimnaziju, tiskaru, tri samostana s jakim intelektualnim profesorima, kao i dobar gospodarski potencijal.¹⁰ Upravo zbog multikulturalnosti i multietničnosti Osijeka toga vremena, kao i posjedovanja jedne jedine tiskare u Slavoniji kroz 127 godina¹¹, važno je prikazati tiskarsko-izdavačku djelatnost toga vremena, posebice na području književnosti jer se upravo u Osijeku razvijala kulturna i književna povijest na različitim jezicima.

Književnost je jedino područje koje je u Osječkoj bibliografiji razdijeljeno na nekoliko skupina, što znači da je Marija Malbaša imala obilje raznovrsnih književnih izvora tiskanih u Osijeku, a to je još jedan od razloga važnosti njezina proučavanja.

U Osječkoj bibliografiji književnost je prikazana na sljedeći način:

1. Književnost. Prikazi pisaca. Književna povijest
2. Književnost: umjetnička, omladinska, pučka
 - a. hrvatska
 - b. srpska i slovenačka
 - c. domaći pisci koji pišu njemačkim jezikom
3. Književnost, strana
 - a. klasična
 - b. moderne književnosti
4. Prigodnice: Pjesmotvori. Propovijedi. Govori
 - a. latinski
 - b. hrvatski
 - c. njemački
 - d. mađarski

U Kazalu struka i predmeta Marija Malbaša pridržavala se uobičajene podjele ljudskoga znanja na struke i stručne sku-

pine prema sadržaju građe, ali je vodila računa i o zavičajnim (osječkim) osobitostima. Tako je skupina *Prigodnice: Pjesmotvori. Propovijedi. Govori* razvrstana prema jezicima, a u skupini *Književnost: umjetnička, omladinska, pučka* uvedena je kategorija pod nazivom *Domaći pisci koji pišu njemačkim jezikom*.¹² Naime, višejezičnost karakterizira tiskarsko-izdavačku djelatnost Osijeka 18. i 19. st., što je upravo rezultat njegova jedinstvenog razvoja od odlaska Turaka pa sve do kraja Drugoga svjetskog rata.

1. Književnost. Prikazi pisaca. Književna povijest

Kada govorimo o skupini *Književnost. Prikazi pisaca. Književna povijest* u Osječkoj bibliografiji, od 1742. do 1900. g. zabilježeno je 28 zapisa, od toga tri u Muzeju Slavonije, tj. u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*. Riječ je o *Crticama iz slavonske književnosti u 18. st.* Josipa Forka, prvom dijelu iz 1884. i trećem dijelu iz 1887. g., te o *Kratkoj povijesti francuske književnosti* Alfreda Oreškovića, tiskane u Osijeku 1884. g. Iako to nisu književna djela u najužem smislu te riječi, ona su dio znanosti o književnosti. Naime, povijest književnosti nastoji sustavno obuhvatiti pojavu književnosti u vremenu, opisati i ocijeniti pojedina djela s obzirom na književni i općekulturni razvoj, skupiti iskustva i znanja o pojedinim razdobljima književnosti i o određenim razvojnim tijekovima unutar kraćih ili duljih vremenskih razmaka.¹³ Tako su Forkove *Crtice* i Oreškovićeve *Povijest* pravi izvori za proučavanje književnosti. Naime, u suvremenoj hrvatskoj književnoj literaturi Josip Forko sa svojim *Crticama* spada među prve autore koji su sustavnije počeli istraživati hrvatsku književnost u Slavoniji.¹⁴ Iako djelo Alfreda Oreškovića govori o francuskoj književnosti, ono je tiskano u Osijeku, što zadovoljava jedan od kriterija zavičajnosti¹⁵ i čini to djelo zavičajnim. (Sl. 1.)

2. Književnost: umjetnička, omladinska, pučka

Od ukupno 290 zapisa zabilježenih u skupini *Književnost: umjetnička, omladinska, pučka* do 1900. g., njih 35 možemo pronaći u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*.¹⁶ Najviše je hrvatskih zapisa (32), zatim onih pisanih njemačkim jezikom (3), dok se niti jedan zapis srpske i slovenačke književnosti

¹² Malbaša, 1981., str. 16.

¹³ Solar, 2001., str. 26.

¹⁴ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 14.

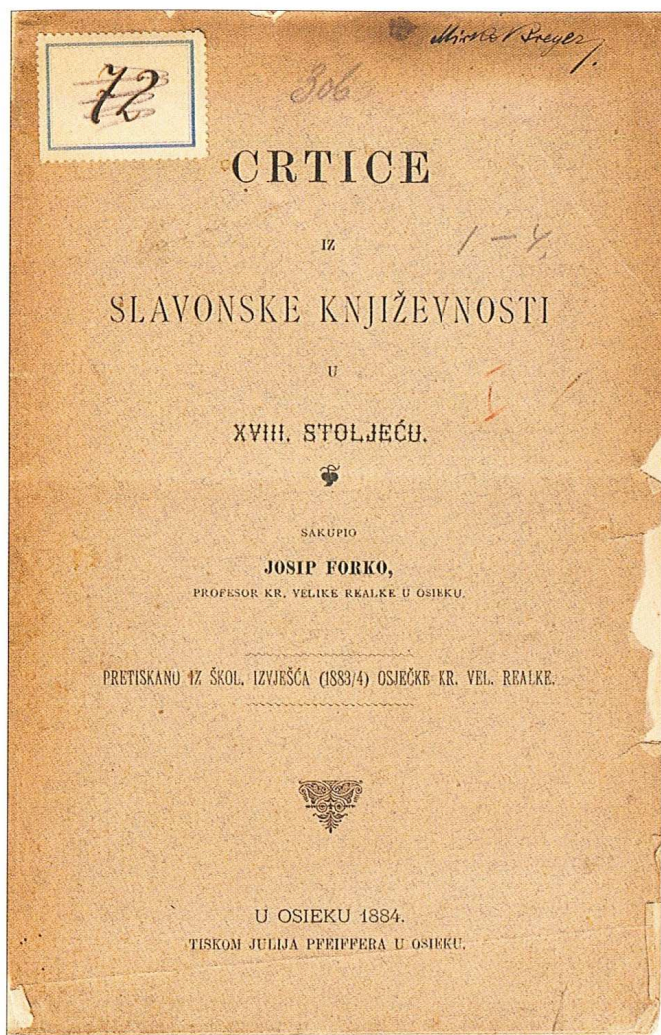
¹⁵ Zavičajnu građu čine tiskovine objavljene u zavičaju (Osijeku), tiskovine zavičajnih (osječkih) autora, kao i one tiskovine koje govore o zavičaju i zavičajnicima (Osijeku i njegovim građanima), a nisu objavljene u zavičaju.

¹⁶ U ovu su skupinu pogrešno uvrštena dva latinska zapisa te njih ovdje ne brojimo, već će oni biti spomenuti u odgovarajućoj književnoj skupini, pod prigodnicama. Nismo uvrstili niti njemački prijevod pjesama Petra Preradovića jer ne pripada niti jednoj književnoj podjeli Marije Malbaše.

⁹ To su: Abecedno kazalo imena autora, naziva korporativnih autora i naslova anonimnih publikacija; Predmetno kazalo za osobna i geografska imena u naslovima publikacija; Popis urednika i priređivača; Popis prevodilaca; Pseudonimi, inicijali i šifre; Popis osječkih tiskara; Popis mjesta gdje su tiskane neke knjige u osječkoj nakladi.

¹⁰ Sršan, 1996., str. 69.

¹¹ Naime, sve do 1862. g., kada je otvorena tiskara u Slavonskoj Požegi, osječka tiskara bila je jedina na cjelokupnom slavonskom području. (Malbaša, 1981., str. 5-6)

Sl. 1. Forko, J. Crtice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću

do 1900. g. ne nalazi u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*. Riječ je o djelima koja su obilježila slavonsku književnost 18. i 19. st. Hrvatski zapisi ove književne skupine predstavljaju djela 22 autora iz Zavičajne zbirke *Essekiana*. Najvažnije ime koje se spominje svakako je ono Matije Antuna Relkovića, jednoga od najvažnijih prozaičkih pisaca starije hrvatske književnosti.¹⁷ Njegova *Satira iliti divjeg čovika* spominju sve povijesti hrvatske književnosti, što govori mnogo o njegovoj važnosti. U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* to se djelo nalazi u čak tri izdanja – drugom, tj. prvom hrvatskom iz 1779., četvrtom iz 1857. i petom iz 1871. g. *Satir* je važno djelo tadašnje pučke književnosti, u njemu se mogu uočiti najelokventniji hrvatski prozni tekstovi toga vremena.¹⁸ Njegova dva samostalna sastavka u drugom izdanju (*Komedija iliti vesela prikaza naravi* i *Tragedija ili strahovita prikaza naravi*) pripadaju među najljepše prozne stranice hrvatske književnosti 18. st.¹⁹ Djelo je to koje predstavlja prekretnicu, tj. s njim u slavonsku

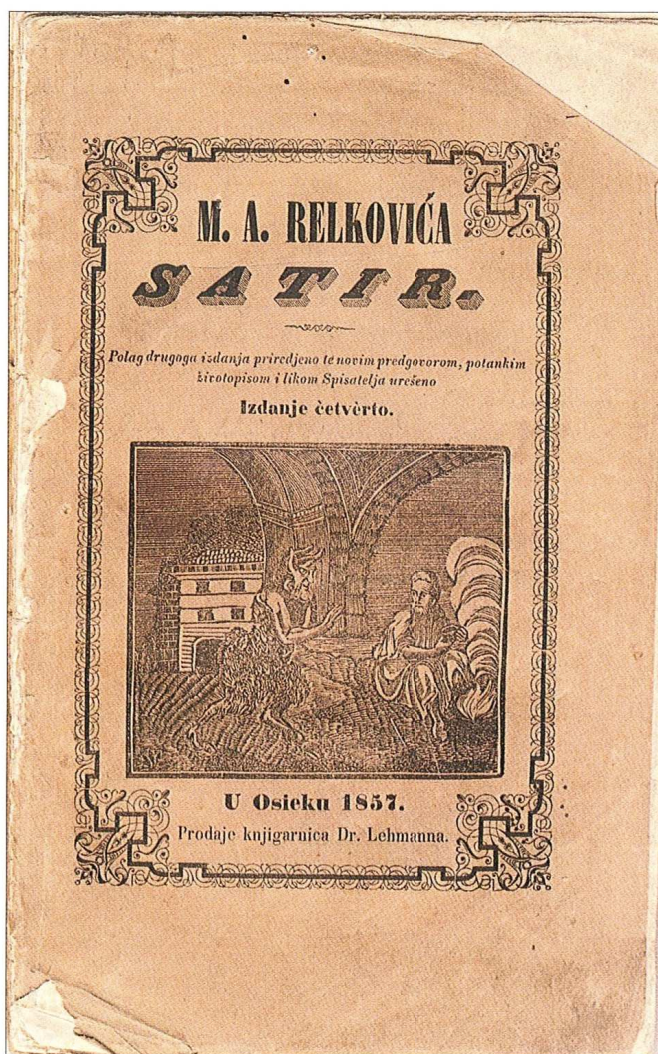
¹⁷ Novak, 2003., str. 155.

¹⁸ Isto, str. 154.

¹⁹ Bratulić; Damjanović, 2007., str. 59.

književnost ulazi svjetovna tematika²⁰, s ciljem prosvjeđivanja slavonskoga puka. Uz tu najpopularniju knjigu u Slavoniji²¹, u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* nalaze se i *Ezopove fabule*²² koje je preveo Matija Antun Relković, također u namjeri prosvjeđivanja puka. (Sl. 2.)

S obzirom na ratove u 18. st. koji su se ticali i Slavonaca (Sedmogodišnji rat ili Treći šleski rat, Bavarski nasljedni rat, Austrijsko-turski rat), javila se potreba za dokumentiranjem i prikazivanjem zbivanja na tim bojišnicama. Tako su nastali tekstovi koji na dokumentaran i jednostavan način pripovijedaju o pojedinim bitkama toga vremena.²³ Riječ je o važnim djelima koja su pomogla u prodiranju svjetovne tematike u slavonsku književnost. U Osječkoj bibliografiji, a time i u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*, zastupljena su dva autora iz ove skupine Marije Malbaše koja su na hrvatskom jeziku pisala o ratnim događanjima. Župnik Šimun Štefanac objavljivao je

Sl. 2. Relković, M. A. Satir iliti divji čovik

²⁰ Tatarin, 2009., str. 497.; Drechsler, 1994., str. 31.

²¹ Drechsler, 1994., str. 31.

²² Izvorni naslov: *Esopove fabule za slavonsku u skullu hodechju dicu sastavljene*.

²³ Tatarin, 2009., str. 497-498.

stihovane povjestice s događajima iz ratnih godina. Njegova najpoznatija knjiga²⁴ upravo jest *Pisma od Ivana Salkoviča*²⁵, tiskana u Osijeku 1781. g., a pohranjena u Zavičajnu zbirku *Essekiana*. Franjevac Blaž Bošnjak okarakteriziran je kao ratni književnik i autor *dokumentarnog epsko-pripovjednog talenta*²⁶. Od dviju knjiga koje je objavio u Osijeku, u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* zastupljen je s djelom *Ispisanje rata Turskoga pod Josipom Cesarom II.*, tiskanim u Osijeku 1792. g.

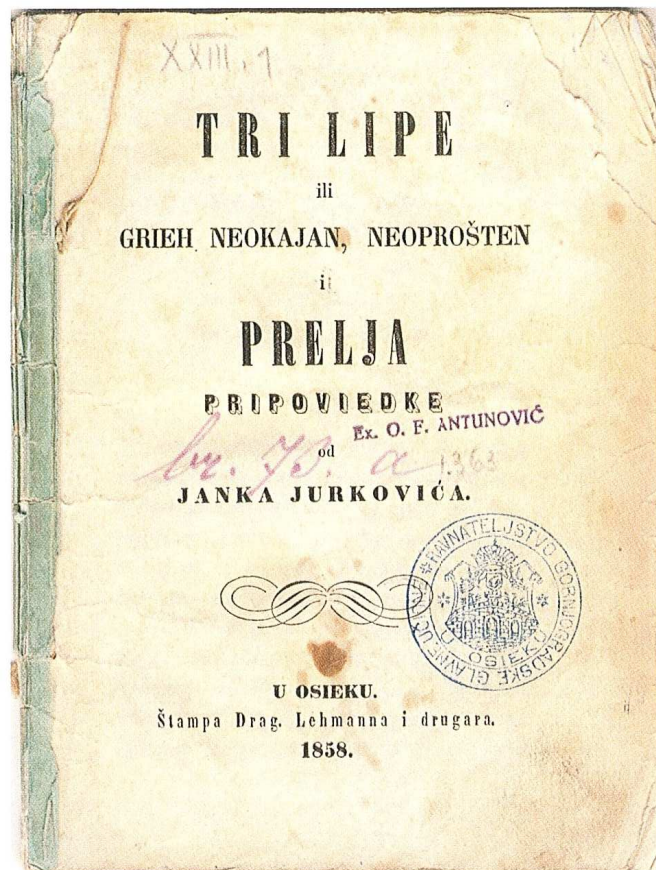
Franjevac Ivan Velikanović na više se mjesta spominje u Osječkoj bibliografiji, većinom na području religije, no jedno njegovo djelo (prijevod) ipak je uvršteno pod književnošću. Riječ je nabožnoj drami pod nazivom *Sveta Teresija Divica*²⁷, tiskanoj u Osijeku 1803. g.

Mato Topalović poznat je kao neobično plodni pjesnik, *Ilir iz Slavonije*.²⁸ U Osijeku je tiskao više djela, među njima i dvije knjige iz ove književne skupine. Riječ je o zbirkama sabranih pjesama - *Tamburaš ilirski*²⁹ te *Odziv rodoljubnog serdca*³⁰, tiskanima iste, 1842. g.

Janko Jurković, prozaik, putopisac, dramatičar, prevoditelj, pisac iza kojega je ostalo teorijskih i književnopovijesnih tekstova³¹, 1858. g. tiskao je u Osijeku knjigu pripovjedaka *Tri lipe ili Grieh neokajan, neoprošten i Prelja*. (Sl. 3.)

U Osijeku je 1858. g. tiskano, a u Osječkoj bibliografiji zabilježeno na temelju primjerka iz Zavičajne zbirke *Essekiana*, i djelo *Sveti Ivan biskup trogirski i kralj Koloman* Ivana Kanavelića, Korčulanina velikoga opusa. Zanimljivo je spomenuti kako je to djelo za tisak priredio Janko Jurković i posvetio ga biskupu Josipu Jurju Strossmayeru.³²

U Osječkoj bibliografiji navedeni su i književnici, većinom franjevci, iz Bosne koji su svoja djela tiskali u Osijeku. Među njima najznačajniji su Grga Martić, Ivan Franjo Jukić te Martin Nedić. Grga Martić, franjevac, pjesnik i putopisac, prozvan čak i *hrvatskim Homerom*³³, u Osječkoj se bibliografiji pojavljuje pod dvama pseudonimima – Ljubomir Hercegovac i Radovan. *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke* prikupio je i objavio u Osijeku 1858. g. pod pseudonimom

Sl. 3. Jurković, J. Tri lipe ili Grieh neokajan, neoprošten i Prelja

Ljubomir Hercegovac, zajedno s Ivanom Franjom Jukićem, *Ilirom iz Bosne*³⁴, kako se sam potpisivao. Četvrti dio epa *Osvetnici*³⁵ Grga Martić tiskao je u Osijeku 1876. g. pod pseudonimom Radovan. Buđenjem svijesti i pisanjem djela za puk bavio se i franjevac Martin Nedić. Tako je u Osijeku 1875. g. tiskao zbirku pjesama *Kitica u devet u raznih sгодah ubranih cvietova*, koju je posvetio biskupu Josipu Jurju Strossmayeru.

Pjesnik i političar Luka Botić, vodeće pjesničko ime u *Nevenu*³⁶, autor je pjesničke pripovijesti *Petar Bačić*³⁷, tiskane u Osijeku 1862. g. Riječ je o autoru koji zadovoljava europski standard romantizma, ali i hrvatsku posebnost toga vremena.³⁸

Pjesnik i prozaik Vladimir Nikolić u Osijeku je 1863. g. tiskao svoju zbirku pjesama pod nazivom *Beršljani*. Riječ je o opsežnoj zbirki pjesama manjega opsega.

Ilija Okrugić u Osječkoj bibliografiji zastupljen je sa četiri svoja književna uratka, od kojih su dva uvrštena u ovu književnu skupinu, a dva u prigodnice. Kao pisac igrokaza, ra-

²⁴ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 15-16.

²⁵ Izvorni naslov: *Pisma od Ivana Salkoviča silnoga viteza i junaka, svemu narodu illyrijskomu za vikovitu uspomenu od jednoga Illyra sloxita*.

²⁶ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 117.

²⁷ Izvorni naslov: *Sveta Teresia Divica duhovna reda karmetilanskoga...*

²⁸ Jelčić, 1996., str. 34.

²⁹ Izvorni naslov: *Tamburaš ilirski, iliti perva kitica narodnih ilirskih pesamah po livadah i dubravah slavonskih sabrana, i svemu junačkom ilirskom narodu prikazana*.

³⁰ Izvorni naslov: *Odziv rodoljubnog serdca iliti vlastitih pesničkih pokušenjah*.

³¹ Novak, 2003., str. 216.; Jelčić, 1968., str. 222.; Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 268.

³² Bratulić; Damjanović, 2007., str. 36.

³³ Jelčić, 1997., str. 129-130.

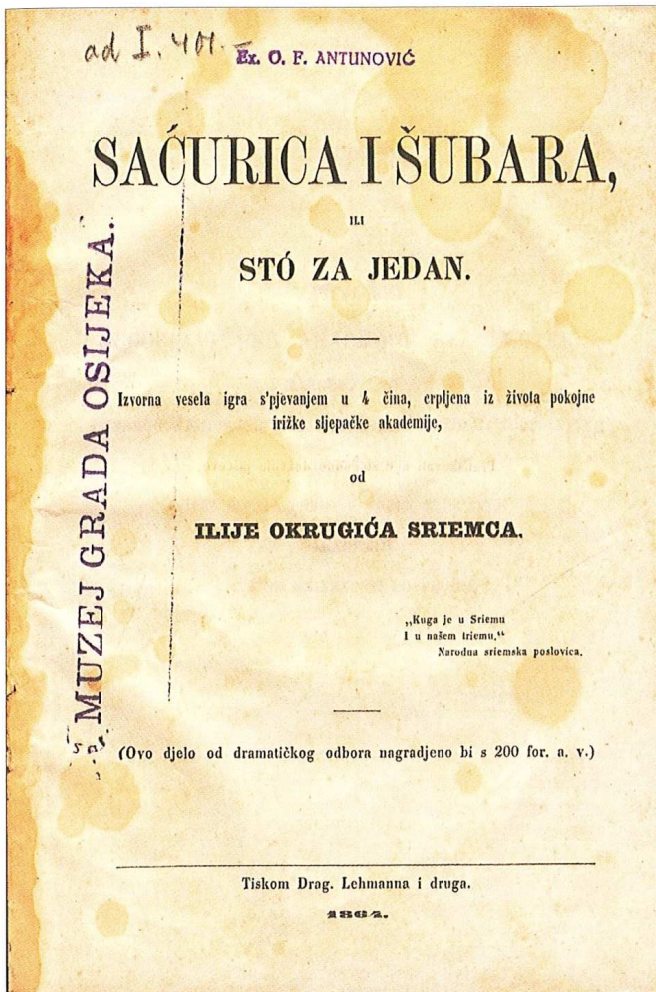
³⁴ Isto, 1997., str. 129.

³⁵ Izvorni naslov: *Osvetnici IV. Kiko i Zelić. Dogadjaj u Bosni 1832. Pjesma od Radovana*.

³⁶ Jelčić, 1997., str. 123.

³⁷ Izvorni naslov: *Petar Bačić. Historička pripoviest iz narodnog života u Dalmaciji u drugoj polovici šesnaestoga vieka*.

³⁸ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 231.

Sl. 4. Saćurica i šubara ili Sto za jedan

sprava, novela i propovijedi, jedan je od najproduktivnijih hrvatskih autora 19. st.³⁹ Zbirku pjesama pod nazivom *Sriemska vila* tiskao je 1863., a pučki igrokaz *Saćurica i šubara ili Sto za jedan* 1864. g., naravno, u Osijeku. (Sl. 4.)

U Osijeku izlazi i prva knjiga književnika i znanstvenika Franje Markovića. Riječ je o poznatom povijesnom spjevu, romantičnom epu pod nazivom *Kohan i Vlasta*, tiskanom 1868. g., djelu o kojemu su pisali mnogi suvremeni proučavatelji hrvatske književnosti.

Osječanin Antun Ivanošić, svećenik i afirmirani književnik 18. st., važno je ime u Osječkoj bibliografiji. Poznat je kao autor nabožno-molitvenih knjižica, ratničke lirike, satirične epike, ali i po junaku Zvekanu.⁴⁰ U Osijeku je 1879. g., posmrtno, tiskano njegovo stihovano djelo *Uspomena Zvekana fratru*. Riječ je o djelu prvoga priznatog osječkog književnika.⁴¹

U Osijeku je svoje djelo tiskao i August Harambašić, prvi značajni postilirski pjesnik kojega je dala Slavonija⁴² i jedan od

³⁹ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 150.

⁴⁰ Jelčić, 1997., str. 83.; Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 92.

⁴¹ Marijanović, 1996., str. 54.

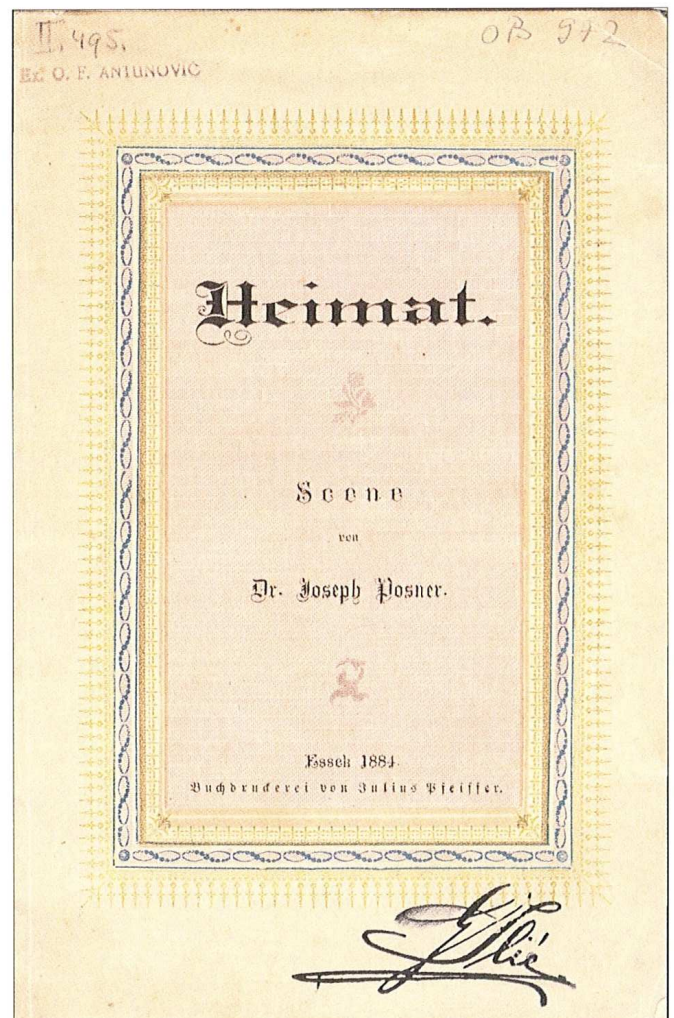
⁴² Nemeč, 2009., str. 533.

najplodnijih hrvatskih pjesnika 19. st.⁴³ On je objavio mnoge pjesničke zbirke, no samo jednu u Osijeku. Riječ je o zbirci pjesama pod nazivom *Sitne pjesme*, tiskane 1884. g., koje su poslije *Tugomilki* njegove najnježnije pjesme.

Ovoj književnoj skupini pripada i Osječanin Pajo Žetić sa svojim socijalnim romanom pod nazivom *Žarko i Jelka*, tiskanim u Osijeku 1884. g.

I dok je većina autora zastupljena s jednim književnim djelom, učitelj i predsjednik Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku Franjo Sudarević ističe se sa tri naslova u Osječkoj bibliografiji, s primjercima pohranjenim u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*. Taj Osječanin, prozaist i pisac, u rodnom je gradu 1891. tiskao djelo *Petar Krešimir IV.*⁴⁴, nakon kojeg je uslijedila pripovijetka *Djed Marijan*⁴⁵ iz 1893. te pripovijetka *Krvav dan*⁴⁶ iz 1896. g.

Osječki gimnazijski profesor, pjesnik, prozaik, autor dramskih tekstova i prevoditelj Ferdo Živko Miler⁴⁷ u Osječku bibliografiju uvršten je kao autor *Čitanke za seoske opetov-*

Sl. 5. Posner, J. Heimat

⁴³ Jurić, 2000., str. 18.

⁴⁴ Izvorni naslov: *Petar Krešimir IV. Pjesan iz hrvatske prošlosti*.

⁴⁵ Izvorni naslov: *Djed Marijan. Istinita pripovijest iz selskoga života*.

⁴⁶ Izvorni naslov: *Krvav dan. Pripovijetka iz hrvatske prošlosti*.

⁴⁷ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 197.

nice, i to njezina drugog izdanja tiskanog u Osijeku 1892., četvrtog izdanja iz 1896. i petog izdanja iz 1898. g. Sam broj izdanja ovoga djela govori o tome koliko je ono bilo traženo, važno i korišteno. Sam Ferdo Živko Miler zauzima posebno mjesto u povijesti Muzeja Slavonije jer je u njemu radio, tj. bio je nasljednik prvoga čuvara Muzeja Slavonije Andrije Kordića!

Julije Šenoa, mlađi brat poznatoga Augusta Šenoe, tiskao je u Osijeku 1897. g. svoju parodiju pod nazivom *Tiburtio i Žužalina*. Riječ je o zanemarenom spisatelju koji nedvojbeno pripada kazališnoj povijesti po svojim komediografskim ostvarenjima⁴⁸ pa tako i ovim svojim djelom tiskanim u Osijeku.

Od autora ove književne skupine, ostalo nam je spomenuti, a i za proučavanje zavičajne književnosti istaknuti, još dvojicu autora i njihova djela tiskana u Osijeku. Riječ je o Đuri Kovačeviću i njegovoj zbirci pjesama pod jednostavnim nazivom *Pjesme*, tiskanoj u Osijeku 1871. g., te Ladislava Kraljevića i njegovu dramu *Fra Luka Ibrišimović ili Izgon Turaka na Grgurevo iz Požege*⁴⁹, tiskanu 1890. g.

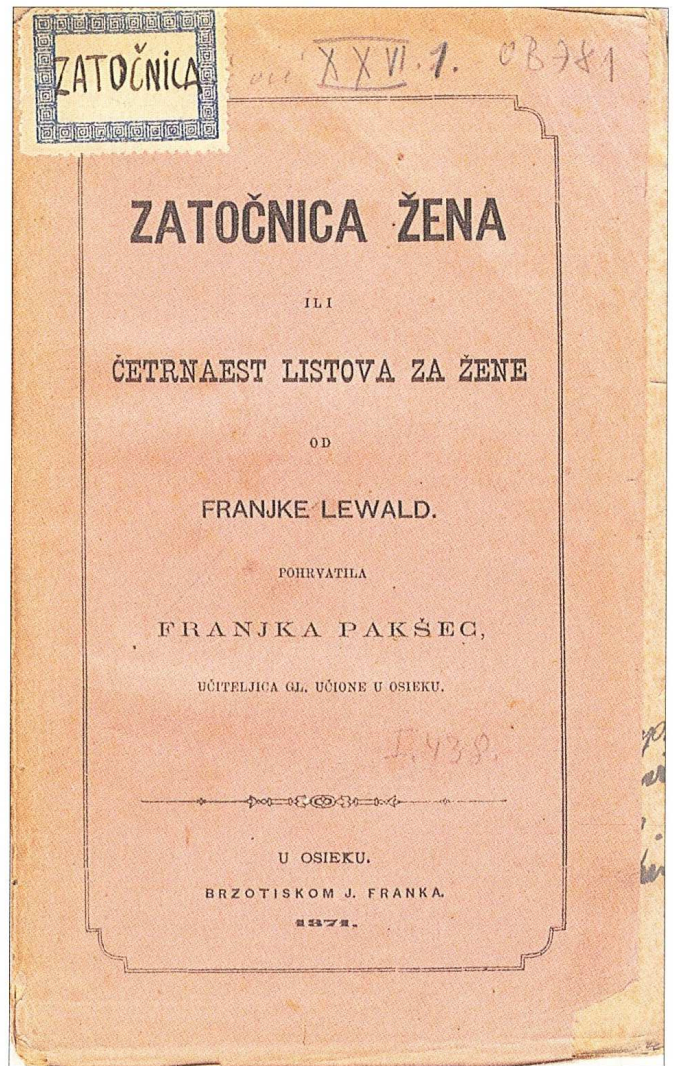
Gotovo svi prethodno spomenuti autori, koji su pisali hrvatskim jezikom, iz ove književne skupine Osječke bibliografije pronalaze svoje mjesto u stručnoj književnoj literaturi, a njihova su djela pohranjena u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*.

Da jezik književnoga djela ne mora uvijek biti presudan čimbenik kako bismo neko djelo svrstali u određenu nacionalnu književnost, svjedoči podjela Marije Malbaše u Osječkoj bibliografiji, tj. njezina književna podskupina nazvana *Domaći pisci koji pišu njemačkim jezikom*. Osječka bibliografija, tj. Zavičajna zbirka *Essekiana* tako broji tri zapisa/naslova na njemačkom jeziku tiskana u Osijeku do 1900. g. Riječ je o djelu *Heimat* Josepha Posnera iz 1884., nadalje djelu pod nazivom *Eine seltene Schurken-Bande* Stanislava Feigela iz 1887. te pjesmi *Die Himmelfahrt* nepoznata autora iz 1898. g. Iako se stručna hrvatska književna literatura nije bavila tim autorima i djelima, važno ih je navesti kako bismo pokazali bogatstvo i raznovrsnost Zavičajne zbirke *Essekiana* te ukazali na nepoznata djela koja vrijedi proučiti. (Sl. 5.)

3. Književnost, strana

Skupina strane književnosti u Osječkoj bibliografiji podijeljena je na klasičnu i moderne književnosti. Od tri zapisa klasične književnosti, u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* ne nalazi se niti jedan zapis/naslov tiskan do 1900. g., dok od 82 zapisa moderne književnosti Zavičajna zbirka *Essekiana* broji njih pet iz proučavanog razdoblja.

Franjka Lewald tiskala je u Osijeku 1871. g. djelo pod nazivom *Zatočnica žena ili četrnaest listova za žene* (Sl. 6.). Preostala četiri književna djela tiskana su na njemačkom je-

Sl. 6. Lewald, F. Zatočnica žena ili četrnaest listova za žene

ziku i objavljena u osječkim njemačkim novinama. Riječ je o romanu *Blanka, oder das Geheimnis der Dächer* tiskanom 1878. g., koji je, zanimljivo, izlazio u političkim novinama *Die Drau*, trećim osječkim novinama uopće.⁵⁰ Roman *Das Geheimnis des Grabes* i novela *Vierblättriger Klee* tiskani su također 1878. g., ali u protivničkim političkim novinama *Esseker Zeitung*, koje su svake nedjelje donosile prilog *Illustrierte beletristische sountags Beilage der Esseker Zeitung*.⁵¹ Roman Wilhelma Pauliny-Totha *Zwei Spieler* također je izlazio kao prilog u *Esseker Zeitungu*, ali 1879. g. Riječ je o djelima koja čine dio osječke povijesti, koja općenito svjedoče o životu tadašnjega Osijeka i književnim utjecajima i trendovima.

4. Prigodnice: Pjesmotvori. Propovijedi. Govori

Prigodničarstvo je jedno od važnih obilježja slavonske književnosti. Prigodničarska književnost javila se sredinom 18. st. i trajala je do sredine 19. st., na što je uvelike utjecao kul-

⁴⁸ Bogner-Šaban, 2000., str. 269.

⁴⁹ Izvorni naslov: *Fra Luka Ibrišimović ili Izgon Turaka na Grgurevo iz Požege. Prigodne dramske slike na spomen izгона Turakah iz slavonskog kraja*.

⁵⁰ Vinaj, 1998., str. 11.

⁵¹ Vinaj, 1998., str. 18.

turni, društveni i politički život u Osijeku (Slavoniji) toga vremena. Riječ je o djelima (pohvalnim sonetima, odama, himnama, elegijama, epitafima...) koja su nastajala, kao što je vidljivo iz njihova naziva, iz različitih prigoda, a sve u funkciji prosvjeđivanja naroda. Ta su djela slavila određene ljude ili događaje, čestitala su imendane i obljetnice, obilježavala dolaske uglednih osoba i sl.⁵² Tako se u 18. st. javlja velik broj prigodničarskih djela posvećenih biskupu Josipu Jurju Strossmayeru⁵³, ali naravno i drugim poznatim i bitnim osobama, bilo da je riječ o vladarima, vojskovođama, političarima i sl.

Skupina *Prigodnice: Pjesmotvori. Propovijedi. Govori* podijeljena je u četiri podskupine. S obzirom na jezik, riječ je o prigodnicama na latinskom, hrvatskom, njemačkom i mađarskom jeziku, što je ujedno i način njihova svrstavanja u podskupine.

U proučavanom razdoblju do 1900. g., u Osječkoj bibliografiji zabilježeno je ukupno 188 prigodnica, od toga njih 105 u Muzeju Slavonije, tj. Zavičajnoj zbirci *Essekiana*. Najbrojnije su prigodnice pisane latinskim jezikom (57), nakon kojih slijede prigodnice pisane hrvatskim jezikom (37), zatim one na njemačkom (10), dok je najmanje prigodnica pisanih mađarskim jezikom (1).

Najveći broj prigodnica iz Osječke bibliografije, koje svoje mjesto pronalaze u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*, tiskano je u Divaltovoj tiskari.⁵⁴ Upravo djelatnošću te tiskare Osijek je postao kulturno, književno i prosvjetno središte Slavonije toga vremena. U Divaltovoj tiskari tiskali su se *Sermones, Laudationes, elegije, applausus, acrostihoni, onomasticoni prigodnih latinskih pjesnika*⁵⁵ i slična prigodna djela. Većinom je riječ o prigodnicama dužih naslova, što već ukazuje na samu prigodu za koju je djelo nastalo.

U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* smještena je 51 latinska prigodnica 35 autora, te šest prigodnica čiji autori nisu poznati⁵⁶.

Od svih latinskih prigodnica tiskanih u Osijeku i pohranjenih u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*, samo je jedna, i to ona najstarija, tiskana u Franjevačkoj tiskari. Djelo je to franjevca

Luke Čilića nazvano *Paeana festivum illustrissimo*⁵⁷, tiskano 1752. g., u čast bosanskoga i đakovačkog biskupa Antuna Čolnīća. Gotovo sve ostale latinske prigodnice tiskane su u Divaltovoj tiskari.

Najzastupljeniji autor latinskih prigodnica svakako je Oton Bulak sa čak šest naslova. Riječ je o sljedećim njegovim djelima – *Acrostichon honoribus*⁵⁸ iz 1833., *Proseucticon honoribus*⁵⁹ i *Ode honoribus*⁶⁰ iz 1834., *Ode illustrissimo*⁶¹ iz 1835. *Ode honoribus*⁶² iz 1836. te *Carmen honoribus*⁶³ iz 1837. g. Sva su ta djela posvećena znamenitim osobama toga vremena.

Fortunat Nagy i Samuel Kotzian zastupljeni su sa po tri latinske prigodnice. Fortunat Nagy objavio je *Onomasticon honoribus*⁶⁴ 1841. te *Carmen votivum*⁶⁵ i *Ode eximiis honoribus*⁶⁶ 1842. g., također djela posvećena poznatim osobama. Vukovarac Samuel Kotzian, jedan od posljednjih uvjerljivih slavonskih pjesnika latinista⁶⁷, u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* javlja se s prigodnicama *Ode honoribus*⁶⁸ iz 1846., *Ode illustrissimo*⁶⁹ iz 1847. te *Festivus applausus*⁷⁰ iz 1850. g., koja je posvećena biskupu Josipu Jurju Strossmayeru.

Stjepan Opoečanin, Vjenceslav Krčmeri i Josip Hegedušević zastupljeni su sa po dvije prigodnice. Dr. Stjepan Opoečanin

⁵⁷ Izvorni naslov: *Paeana festivum illustrissimo, ac reverendissimo domino, domino Josepho Antonio Chiolnich de Chiolka, episcopo Bosnensi seu Diakoviensi, Comitatus Possegani supremo comiti, et sacrae caesareae, et regio-apostolicae majestatis consiliario.*

⁵⁸ Izvorni naslov: *Acrostichon honoribus illustrissimi, reverendissimi, ac magnifici domini Josephi comitis a Sermage de Szouszéd-Vár...*

⁵⁹ Izvorni naslov: *Proseucticon honoribus illustrissimi, ac magnifici domini Joannis Petri Caroli comitis a Sermage de Szomszéd-Vár...*

⁶⁰ Izvorni naslov: *Ode honoribus A. R. P. Josephi Matzek, ss. Theologiae, ac iuris ecclesiastici licentiati, eiusdemgue lectoris emeriti...*

⁶¹ Izvorni naslov: *Ode illustrissimo, ac reverendissimo domino domino Josepho Kukovich dei, et apostolicae sedis gratia dioecesium Bosnensis, seu Diakovariensis, et Syrmienensis canonice univrsarum episcopo...*

⁶² Izvorni naslov: *Ode honoribus illustrissimi, ac magnifici domini Joannis Caroli Petri comitis a Sermage de Szomszéd-vár...*

⁶³ Izvorni naslov: *Carmen honoribus magnifici domini Antonii Kukulyevich de Bassony...*

⁶⁴ Izvorni naslov: *Onomasticon honoribus A. R. ac clarissimi patris Dominici Kirchmayer...*

⁶⁵ Izvorni naslov: *Carmen votivum illustrissimo domino Josepho Siskovics de Almás...*

⁶⁶ Izvorni naslov: *Ode eximiis honoribus A. R. ac clariss. patris Dominici Kirchmayer...*

⁶⁷ Sablić-Tomić, Rem, 2008., str. 149.

⁶⁸ Izvorni naslov: *Ode honoribus illustrissimi ac reverendissimi domini, domini Josephi Schrott, consecrati episcopi Belgradiensis et Semendriensis...*

⁶⁹ Izvorni naslov: *Ode illustrissimo, reverendissimo ac magnifico domino domino Josepho Schrott, consecrato episcopo Belgradiensi et Semendriensi...*

⁷⁰ Izvorni naslov: *Festivus applausus illustrissimo ac reverendissimo domino domino Josepho Georgio Strossmayer...*

⁵² Pšihastal, 1996., str. 207.; Sršan, 1996., str. 72; Malbaša, 1978., str. 23.

⁵³ Pšihastal; Zovko, 2009., str. 157.

⁵⁴ Ostale značajne osječke tiskare toga vremena jesu: tiskara Ignjata Mederšickog, Jakoba Franka, Dragutina Sándora, Julija Pfeiffera, Vjekoslava Schaffera, Dragutina Laubnera i Ljudevita Szeklera.

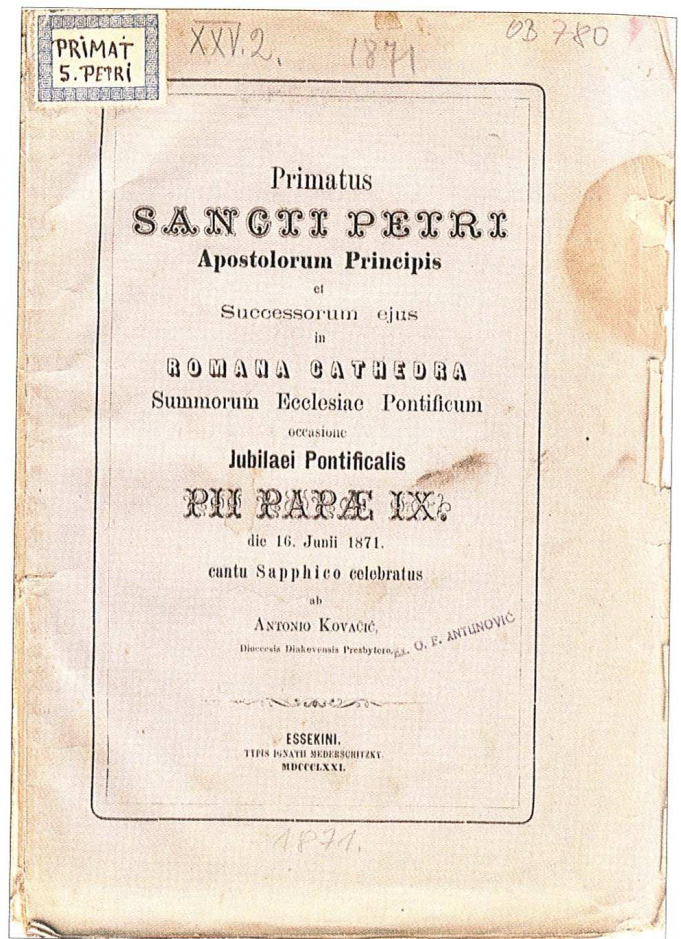
⁵⁵ Bösendorfer, 1939., str. 17.

⁵⁶ Riječ je o sljedećim djelima: *Monumenti caussa morituriente saeculo XVIII.* iz 1799., *Carolus Cor. laus.* iz 1822., *Isitirion serenissimis caesareo-regiis principibus et archi-ducibus Austriae d. d. Carolo...* iz 1824., *Pietati reverendissimi domini domini Joannis Matizovich cathedralis ecclesiae Bosnensis seu Diakovariensis canonici...* iz 1830., *Dictiones occasione solennis illustrissimi domini Nicolai Josephi Siskovics de Almás et Gödre...* iz 1842. te *Ode honoribus amplissimi magistratus liberae regiaeque civitatis Essekienensis...* iz 1845. g.

čanin tako je 1803. g. tiskao prigodnice *Festum carmen*⁷¹ i *Applausus quam*⁷². Vjenceslav Krčmeri tiskao je *Onomasticon admodum*⁷³ 1825. te *Acrostychon jubilarie*⁷⁴ 1831. g. Josip Hegedušević zastupljen je s prigodnicama *Elegia honoribus*⁷⁵ i *Praedeuterion administris*⁷⁶ iz 1840. g.

Osim Antuna Kovačića, ostali su autori latinskih prigodnica u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* zastupljeni s po jednom svojim djelom. Kako je riječ o čak 27 autora⁷⁷, pojedinačno ćemo ukazati samo na one najpoznatije. U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* tako se nalazi prigodnica Josipa Paviševića, jednoga od najobrazovanijih slavonskih franjevac⁷⁸, ujedno i profesora te plodnoga pisca na latinskom jeziku.⁷⁹ Riječ je o prigodnici pod nazivom *Fragmenta poetica elegia*⁸⁰, tiskanoj 1793. g. Treba spomenuti Osječanina Ivana Jozepca i Vinkovčanina Karla Pavića koji su pisali prigodnice i na latinskom i na hrvatskom jeziku. Na latinskom jeziku Ivan Jozepac tiskao je 1826. g. prigodnicu *Illustrissimo ac reverendissimo*⁸¹, a Karlo Pavić 1850. g. *Sermo quo illustrissimus*⁸², prigodnicu posvećenu biskupu Strossmayeru.

Kako od 1848. g. latinski jezik više nije službeni jezik, vidljive su promjene i u književnosti. Naime, smanjuje se broj književnih djela napisanih na latinskom jeziku, a povećava njihov broj na hrvatskom jeziku. Najveći broj pjesničkih djela na latinskom jeziku nakon 1850-ih napisao je Ante Kovačić. Tako je pet njegovih djela pohranjeno u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* – *Decus ordinis seraphici* iz 1861., *Vota fausta*⁸³

Sl. 7. Kovačić, A. Primatus Sancti Petri

iz 1863., *Jubar Ecclesie*⁸⁴ i *Poetici flores*⁸⁵ iz 1869. te *Primatus Sancti Petri*⁸⁶ iz 1871. g. (Sl. 7.)

Nakon latinskih prigodnica, sljedeće po zastupljenosti jesu hrvatske prigodnice. Do kraja 19. st., u Osječkoj bibliografiji upisano je 18 autora sa sveukupno 37 prigodnica na hrvatskom jeziku, koje su smještene u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*.

Đakovčanin Juraj Tordinac, poklonik glagoljske baštine⁸⁷ i prvi tajnik biskupa Josipa Jurja Strossmayera⁸⁸, u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* ističe se kao autor najvećeg broja prigodnica napisanih na hrvatskom jeziku. Riječ je o pet njegovih djela – *Soneti*⁸⁹ iz 1842., *Slavi svoga zaštitnika*⁹⁰ iz 1845.,

⁸⁴ Izvorni naslov: *Jubar Ecclesie catholicae in triumpho sanctorum, enitente XX. concilii oecumenici romana solemnitate...*

⁸⁵ Izvorni naslov: *Poetici flores gloriae et honori novem summorum pontificum qui sub electo nomine: Pius Papa...*

⁸⁶ Izvorni naslov: *Primatus Sancti Petri apostolarum principis et successorum ejus in romana cathedra summorum...*

⁸⁷ Jelčić, 1997., str. 160.; Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 226.

⁸⁸ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 592.

⁸⁹ Izvorni naslov: *Soneti prečastnomu gospodinu Pavlu Gottliboviću, novoimenovanomu prepoštu Landečkomu, vice-arki-diakonu i županu Valpovačkomu...*

⁹⁰ Izvorni naslov: *Slavi svoga zaštitnika presvėtloga i prepoštovanoga gospodina Josipa Kukovića...*

⁷¹ Izvorni naslov: *Festum carmen amplissimis honoribus illustrissimi domini comitis Josephi Junioris Majlath de Székely...*

⁷² Izvorni naslov: *Applausus quam illustrissimus dominus Comes Patachich de Zajezda...*

⁷³ Izvorni naslov: *Onomasticon admodum reverendo patri Petro Becker...*

⁷⁴ Izvorni naslov: *Acrostychon jubilarie honoribus r. p. Stephani Orsich ex consulatoris provinciae Capistranae...*

⁷⁵ Izvorni naslov: *Elegia honoribus R. P. Placidi Schroót, ordinis s. Francisci prov. Capistranae presbyteri...*

⁷⁶ Izvorni naslov: *Praedeuterion administris rei litterariae regii gymnasii Essekiensis...*

⁷⁷ To su: Đuro Papanek, Franjo Đurošević, Josephus Volfstein, Mihajlo Jelenić, Ivan Perviz, Franjo Macokatić, Ladislav Lacković, Ambroz Matić, Eugenius Mayerik, Josephus Blum, Antun Mihalić, Stanislav Sokolić, Ladislav Knežević, Đuro Užarević, Adam Bobić, Hugo Nolden, Leopold Collognath, Mihajlo Gavrančić, Franciscus Janda, Hyacinthus Bády, Ivan Barts, Rochus Nagy, Teofil Andrejević, Blaž Josić.

⁷⁸ Drechsler, 1994., str. 81.

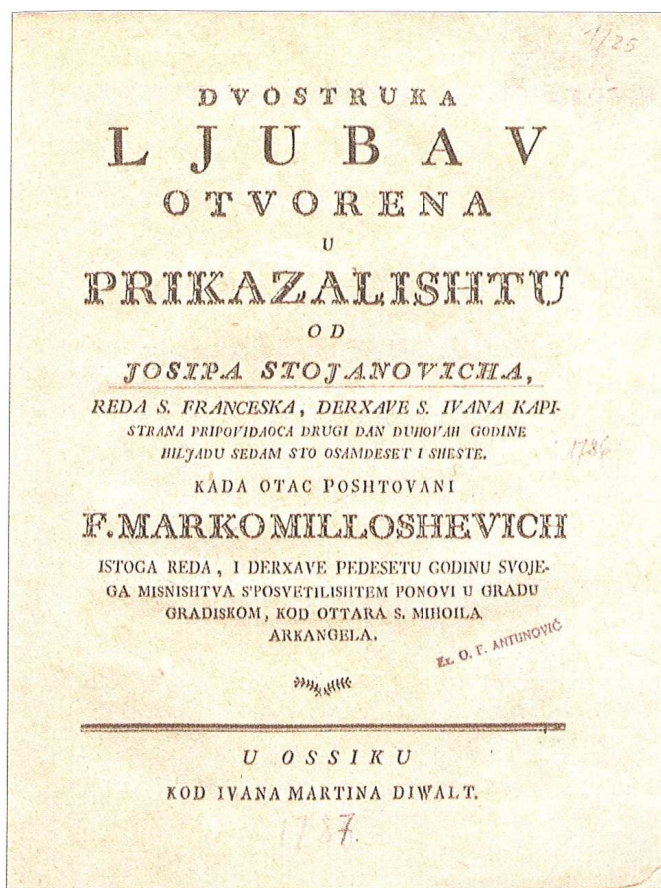
⁷⁹ Sršan, 1996., str. 69.

⁸⁰ Izvorni naslov: *Fragmenta poetica elegia, epitaphia F. Ioseph Pavissevich Possegatis lectoris iubilati ordinis minorum de observantia et exprovincialis provinciae S. Ioannis Capistranensis.*

⁸¹ Izvorni naslov: *Illustrissimo ac reverendissimo domino Emerico Carlo Raffay praesuli Diakovariensi secunditias Deo offerenti.*

⁸² Izvorni naslov: *Sermo quo illustrissimus, ac reverendissimus dominus Iosephus Georgius Strossmayer...*

⁸³ Izvorni naslov: *Vota fausta, quae reverendissimo domino Jacobo Hegedušević abbati beatae Mariae Virginis de Monte Petrovaradinensi...*

Sl. 8. Stojanović, J. Dvostruka ljubav

Pèrva sèrčana dobrodošlica⁹¹ iz 1847., *Piesma presvietlom i prečastnom gospodinu*⁹² iz 1850. te *Gospodični Mili Zadrobnikovoja slava!* iz 1862. g.

Već spominjani Ivan Jozepac i Mato Topalović u Zavičajnoj zbirci *Essekiana* prisutni su i kao autori prigodnica na hrvatskom jeziku. Osječki prigodničar Ivan Jozepac posebno je zanimljiv po prigodnici pod nazivom *Ossik kralj varosh* iz 1809. g., djelu koje je nastalo povodom proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom. Ostale njegove hrvatske prigodnice jesu – *Jubilaeum sacerdotale* (Imri Karlu Raffayu)⁹³ i *Jubilaeum sacerdotale* (Maksimilijanu Vrhovcu)⁹⁴ iz 1826. te *Progovor ná dan slávnog porodjenja*⁹⁵ iz 1830. g. Mato Topalović

⁹¹ Izvorni naslov: *Pèrva sèrčana dobrodošlica Njihovoj cesaro-kraljevskoj visosti nadvojvodi Austrijskomu Stěpanu Ugarske i sduženih kraljevinah kraljevskom naměstniku...*

⁹² Izvorni naslov: *Piesma presvietlom i prečastnom gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru biskupiah Bosansko-djakovačke i Srijemske zakonito ujedinenih biskupu.*

⁹³ Izvorni naslov: *Jubilaeum sacerdotale to jest: Petdeseto misnisko godishtvo njihovog' biskupskog gospodstva gospodina prisvitloga, i priposhovanoga Imre Karle Raffay od Raven...*

⁹⁴ Izvorni naslov: *Jubilaeum sacerdotale to jest: pedeseto misnisko godishtvo njihove preuzvishenosti gospodske gospodina priuzvishenoga, prisvitloga, i priposhovanoga Maximiliana Verhovacz...*

⁹⁵ Izvorni naslov: *Progovor ná dan slávnog porodjenja' njihovog' carsko-kraljevskog' i aposhtolskog' Velicsánstva Franje I. ...*

također je zastupljen sa četiri prigodnice na hrvatskom jeziku. Prigodnica pod nazivom *Veselje majke Slavonije*⁹⁶ tiskana je 1845., *Pozdrav njihovoj cesaro-kraljevskoj visosti*⁹⁷ 1847., *Misli domoljubne*⁹⁸ 1849. te *Čuti pjesnikove*⁹⁹ 1861. g.

U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* nalaze se i tri prigodnice Antuna Sabolovića, dok su Josip Stojanović, Franjo Sirčić, Bartol Paulić i već spominjani Ilija Okrugić prisutni sa po dvije prigodnice na hrvatskom jeziku. *Pismotvor u deset slogova*¹⁰⁰ iz 1829., *Trublja*¹⁰¹ iz 1830. te *Prčestno zaručenje*¹⁰² iz 1850. g. prigodnice su Antuna Sabolovića, posvećene poznatim osobama iz religijskoga života. Jedan od najboljih govornika svoga vremena¹⁰³ Josip Stojanović pisao je i književna djela. U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* pohranjena je, tako, njegova prva otisnuta knjiga *Kratak pridgovor duhovni* iz 1780., kao i propovijed *Dvostruka ljubav* iz 1787. g. (Sl. 8.) Dvije hrvatske prigodnice Franje Sirčića jesu *Pridika sverhu novoga misnika*¹⁰⁴ iz 1800. i *Govorenje na godishno uspomenu*¹⁰⁵ iz 1809. g., a Bartola Paulića *Naklon sinovske zafalnosti*¹⁰⁶ iz 1827. te *Bolest i ozdravljenje*¹⁰⁷ iz 1828. g., obje posvećene kanoniku Gabri Jankoviću. Ilija Okrugić u svoje se dvije prigodnice na hrvatskom jeziku obraća biskupu Josipu

⁹⁶ Izvorni naslov: *Veselje majke Slavonije, pri udaji svoje kćeri Lěpote Srěmice iliti Pri občežudjenom došastju presvėtlog gospodina Franje Barona Kulmera c. k. komornika...*

⁹⁷ Izvorni naslov: *Pozdrav njihovoj cesaro-kraljevskoj visosti nadvojvodi Austrijskomu Stěpanu u Ugarskoj i združenih s' njom kraljevinah Hrvatskoj, Slavonskoj i Dalmatinskoj...*

⁹⁸ Izvorni naslov: *Misli domoljubne cesaro-kraljevskoj austrijskoj vojsci pri njezinomu u osvojeni opet Osěk-grad ulazku u osobi preuzvishenog i starog njezinog vodje gospodina generala Feldzeugmeistera...*

⁹⁹ Izvorni naslov: *Čuti pjesnikove pri obnovi starodavnog ustavnog života u Kraljevinah Horvatskoj i Slavonskoj u slavu...*

¹⁰⁰ Izvorni naslov: *Pismotvor u deset slogova mlogo poshtovanóm gospodinu Mihoilu Koporcichu xupe Lováske paroku...*

¹⁰¹ Izvorni naslov: *Trublja radostno-mili dolazak novoga biskupa Djakovacsog, i Srijemskog navistjjujucha...*

¹⁰² Izvorni naslov: *Prčestno zaručenje presvėtloga, i prepoštovanoga gospodina Josipa Jurja Strossmayera Stolnih cèrkvih Bosanske, ili Djakovačke, i Srěmske...*

¹⁰³ Sablić-Tomić; Rem, 2008., str. 119.

¹⁰⁴ Izvorni naslov: *Pridika sverhu novoga misnika posht. gospodina Gjure Fekete Zagrebačke biskupie misnika i u kraljevskom zagrebačkomu S. Josipa plemicah konviktu perfekta recsena...*

¹⁰⁵ Izvorni naslov: *Govorenje na godishno uspomenu* te *posvetsenja cerkve xupske Kuttjevacske resceno...*

¹⁰⁶ Izvorni naslov: *Naklon sinovske zafalnosti priposhovanomu i privridnomu gospodinu Gabri Jankovichu, stolne cerkve Djakovacske kanoniku duhovne, kako takodjer prisvitlih varmegjah Poxexke, Srijemske, i Viroviticske sudne stolice prisidniku...*

¹⁰⁷ Izvorni naslov: *Bolest i ozdravljenje priposhovanoga gospodina Gabre Jankovicha stolne cerkve Djakovacske kanonika opisano...*

Jurju Strossmayeru. Riječ je o prigodnicama *Uzklik veselja*¹⁰⁸ iz 1850. i *Seljanka ili Pastirski razgovor*¹⁰⁹ iz 1861. g. Jednom prigodnicom na hrvatskom jeziku zastupljeno je 10 autora. Prigodnica *San jednoga varoshanina*¹¹⁰ S. M. Ossicsanina, tiskana 1809. g., bitna je za povijest grada Osijeka. Djelo je to nastalo povodom proglašenja Osijeka slobodnim i kraljevskim gradom, kao i ranije navedeno djelo Ivana Jozepca. Nadalje, Nikola Hadžić i Pavao Penjić svoje prigodnice posvetili su biskupu Josipu Kukoviću. Riječ je o djelima pod nazivom *Epithalamion*¹¹¹ i *Sunce sa zapada*¹¹², tiskanim 1834. g. Adam Bobić i Joan Janković svoje su prigodnice spjevali u čast biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Tako je 1850. Adam Bobić tiskao djelo *Čestitanje*¹¹³, a 1851. g. Joan Janković djelo pod nazivom *Pjesma*¹¹⁴. Godine 1816. Antun Mihalić tiskao je *Odu*¹¹⁵ posvećenu Emeriku Karlu Raffayu, a Karlo Pavić, pjesnik i propovjednik, *Pokopno govorenje*¹¹⁶ u čast biskupa Antuna Mandića. Godine 1830. Stjepan Acimović tiskao je rođendansku prigodnicu pod nazivom *Vinci ili Pripivka*¹¹⁷, a Adam Filipović prigodnicu *Svoj biskupii*¹¹⁸ povodom zaređenja biskupa Pavla Matije Sučića. Posljednja

¹⁰⁸ Izvorni naslov: *Uzklik veselja i Iskrice željah pjesnika i Fruškogorske Vile srietnomu došastju presvietlog, prečastnog i veleučenog gospodina Josipa Jurja Strossmayer biskupa Bosanskog ili Djakovačkog i Srijemskog...*

¹⁰⁹ Izvorni naslov: *Seljanka ili Pastirski razgovor srietnom rođjen danu i preradostnom naimenovanju velikog župana virovitičke županije preuzvišenoga i presvietloga gospodina Josipa Jurja Strossmayera bosansko-djakovačkog i srijemskog biskupa...*

¹¹⁰ Izvorni naslov: *San jednoga varoshanina iz Ossika na dan 28. miseca augusta godina 1809. u vrime installacie slobodno-kraljevske varoshi Ossika...*

¹¹¹ Izvorni naslov: *Epithalamion koji prisvitlomu i priposhovanomu gospodinu Jozipu Kukovichu zakonito ujedinenih stolnih cerkvi Bosanske illiti Djakovacske i Srijemske biskupu o prigodi njegovog svecsanog uvoda u recsene cerkve...*

¹¹² Izvorni naslov: *Sunce sa zapada illi Sanjka vile Diakovke obistinuta kroz jednog putnika proglashena i u junacskim vezu prisvitlomu i priposhovanomu gospodinu Jozipu Kukovichu stolnih cerkvah: Bosanske illiti Diakovacske i Srijemske zakonito ujedinenih, postavljenomu biskupu, u vrime njihovog slavnog u Diakovo dohotka, u dubokoj poniznosti prikazana.*

¹¹³ Izvorni naslov: *Čestitanje presvjetlomu i prečastnomu gospodinu Josipu Jurju Strossmayeru biskupiah Bosanske ili Djakovačke i Srëmske...*

¹¹⁴ Izvorni naslov: *Pjesma preosvjašćenijšem i visokodostojnijšem gospodinu Josifu Georg Strossmayeru...*

¹¹⁵ Izvorni naslov: *Oda prisvitlomu, i priposhovanomu gospodinu Emeriku Karli Raffayu...*

¹¹⁶ Izvorni naslov: *Pokopno govorenje koje o sprovodu priuzvishenoga, prisvitloga, i priposhovanoga gospodina Antuna Mandicha...*

¹¹⁷ Izvorni naslov: *Vinci, ili Pripivka na priradosni porođenja dan njirovomu svepresvitlomu, i velikomoxnomu nepobidivomu, aposhtolskoga velicsanstva, Boxiju milostju, gospodinu imperatoru Austriiskomu kralju Ungarskomu...*

¹¹⁸ Izvorni naslov: *Svoj biskupii na xeljo-veselu uspomenu pricsastnoga zarucsenja i uvedenja prisvitloga i priposhovanoga gospodina Pavla Mathie Sucsicha biskupa...*

prigodnica na hrvatskom jeziku jest prigodnica Vjekoslava Fragnera pod nazivom *Čestitka*¹¹⁹ iz 1863. g., nastala povodom imendana dr. Jakoba Hegeduševića.

U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* pohranjene su i tri prigodnice nepoznatih autora – *Vladislav Janković živio* iz 1848., *Viest neslutjene smrti*¹²⁰ iz 1860. te *Pozdrav njegovoj svetosti*¹²¹ iz 1861. g.

Kako je Slavonija nakon odlaska Turaka pripojena Austro-Ugarskoj Monarhiji, razumljivo je da su se pisale i prigodnice na njemačkom i mađarskom jeziku, koje je Marija Malbaša trajno zabilježila u Osječkoj bibliografiji kao tiskovine tiskane u Osijeku. Tako su prigodnice pisane njemačkim jezikom treće prigodnice po zastupljenosti u Zavičajnoj zbirci *Essekiana*. Riječ je o 10 prigodnica nastalih u rasponu od 1791. do 1885. g., posvećenih značajnim osobama toga vremena. Karschinova *Am Grabe*¹²² iz 1826., *Nachklänge*¹²³ iz 1857. te *Grabrede*¹²⁴ iz 1885. g. čine tri prigodnice na njemačkom jeziku nastale povodom smrti određenih osoba. *Feyerliche Rede*¹²⁵ Aloysiusa Redlicha iz 1791., *Freie Dankrede*¹²⁶ iz 1848., *Zur Schluss-Feier*¹²⁷ Franza Linhardta iz 1866. i *Festgedicht*¹²⁸ Antona Hausnera iz 1874. g. jesu svečane prigodnice – govori, zahvalnice, pjesme. Prigodnica *Kanzel-Prolog*¹²⁹ Ivana Jozepca, tiskana 1828. g., nastala je povodom rođendana Franje I. U prigodnice pisane njemačkim jezikom ulaze i dvije pjesme s akrostihom. Riječ je prigodnicama *Acrostichon*¹³⁰ Johanna Schweighardta iz 1864. te *Zum*

¹¹⁹ Izvorni naslov: *Čestitka u slavu visokoučenog gospodina podjašprišta Dra. Jakoba Hegeduševića ravnatelja, Osiečko-kot. puč. učionah nadzornika na imendan...*

¹²⁰ Izvorni naslov: *Viest neslutjene smrti presvietloga gospodina Fr. Mariana Šunjica biskupa od Panade...*

¹²¹ Izvorni naslov: *Pozdrav njegovoj svetosti gospodinu Josifu Baronu Rajačiću patrijarhu srbskom, arhiepiskopu i mitropolitu Karlovačkom... - pisana ćirilicom*

¹²² Izvorni naslov: *Am Grabe des allgemein verehrten, tiefbetrauten Herrn Herrn Ignatz Ritter von Novack...*

¹²³ Izvorni naslov: *Nachklänge unserem verewigten Leopold Bischoff Doctor medicinae...*

¹²⁴ Izvorni naslov: *Grabrede bei der feierlichen Beisetzung ihrer wohlgeboren Frau Anna Sedlakovich, geb. Ittlinger...*

¹²⁵ Izvorni naslov: *Feyerliche Rede bey dem Freuden-und Jubelfeste, welches von dem löblichen Magistrat und geramnten Bürgerschaft der dreyvereinigten Stadt Esseg den 16. Jänner 1791. ...*

¹²⁶ Izvorni naslov: *Freie Dankrede an den hochherzigen Bürger Ladislaus von Jankovics...*

¹²⁷ Izvorni naslov: *Zur Schluss-Feier dem Zimmermanns-Arbeit beim Kasino u. Theater in der Oberstadt...*

¹²⁸ Izvorni naslov: *Festgedicht zur Goldenen Hochzeit in Ruma zu Ehren dem Excellenz-Brautpaar Graf Peter Pejacevich und Gräfin Franziska Pejacevich...*

¹²⁹ Izvorni naslov: *Kanzel-Prolog zum glorreichen Geburstage Sr. K. k. apostolischen Majestät Franz I. ...*

¹³⁰ Izvorni naslov: *Acrostichon seiner Excellenz Josef Freiherrn von Škočević, seiner kaiserlich-königlichen apostolischen Majestät wirklichen Geheimen Rath...*

*Namensferste*¹³¹ iz 1882. g., posvećenima Josipu Šokčeviću i Gustavu Prandau.

U Zavičajnoj zbirci *Essekiana* moguće je pronaći samo jednu prigodnicu pisanu mađarskim jezikom. Riječ je o prigodnom spisu pod nazivom *Gyász-émlék*¹³², tiskanom u Osijeku 1835. g. povodom smrti austrijskoga cara i mađarskoga kralja Franje I.

ZAKLJUČAK

Ovaj rad nastojao je ukazati na književna djela 18. i 19. st., odnosno osječke književne tiskovine iz fundusa Zavičajne zbirke *Essekiana*, čiji su zapisi danas pretraživi putem mrežnoga kataloga na službenim mrežnim stranicama Muzeja Slavonije. Osječka bibliografija kao katalog Zavičajne zbirke *Essekiana* u tome ima važnu ulogu jer je u njoj popisana i stručno razvrstana građa prema područjima znanja i stručnim skupinama, a književnost je jedna od njih. Književnost je ujedno najkompleksnije područje u Osječkoj bibliografiji, podijeljeno u četiri stručne skupine, što karakterizira bogatu i raznovrsnu književnu produkciju 18. i 19. st. u Osijeku, gradu u kojemu se odvijala kulturna i književna povijest. Mnogo je poznatih i priznatih književnika, bilo da je riječ o Osječanima ili onima koji to nisu, tiskalo svoja djela u Osijeku, te tako pridonijelo razvoju osječke zavičajne baštine. Ipak, osim na one istaknute autore, još je važnije ukazati na one manje poznate čija su djela ostala na periferiji hrvatske književnosti.

U 148 knjižničnih jedinica (zapisa) iz Zavičajne zbirke *Essekiana*, razvrstanih unutar više književnih skupina Osječke bibliografije, ogleda se povijest Osijeka, njegov kulturni, društveni, prosvjetni i književni razvoj, multietničnost i višezjezičnost. Ti su književni izvori dokumenti vremena i prostora zavičaja, a ujedno i temelj istraživanja brojnih osječkih znanstvenika, čija su djela upravo rezultat toga rada. Tako možemo spomenuti samo neka imena, kao što su Ružica Pšihistal¹³³, Helena Sablić-Tomić i Goran Rem¹³⁴, Stjepan Sršan¹³⁵, Zlata Šundalić¹³⁶, Milovan Tatarin¹³⁷.

¹³¹ Izvorni naslov: *Zum Namensferste Se Excellenz des hochgeborenen Herrn Gustav Freiherrn Baron v. Prandau...*

¹³² Izvorni naslov: *Gyász-émlék istenben nyugott ő felsége első Ferenccz Ausztriai császár, 's magyar ország 'hajdan apostoli király vég. tiszteletére, az Eszéki király tanodalom' részéről, mély, 's érzékeny ájtatossággal, hív haza nevében nyilván ajánlatatik.*

¹³³ Npr. Pjesničke prigodnice Josipu Jurju Strossmayeru.

¹³⁴ Npr. Slavonski tekst hrvatske književnosti.

¹³⁵ Npr. Književnost u Osijeku na latinskom jeziku od 1760. do 1848. godine.

¹³⁶ Npr. Literarne rasprave Josipa Forka o slavonskoj književnosti 18. stoljeća.

¹³⁷ Npr. Književnost 18. stoljeća.

Književne tiskovine iz Zavičajne zbirke *Essekiana* imaju trojnu ulogu – književnu, knjižničnu i muzejsku. Gledane očima knjižničara, one su prije svega zavičajne knjižnične jedinice koje zahtijevaju formalnu obradu; gledano očima književnoga stručnjaka, one su izvori vrijedni sadržajnoga proučavanja; gledano očima muzealca (kustosa), one su muzejski predmeti koji zbog svoje starosti, zavičajne vrijednosti i jedinstvenosti imaju osigurano mjesto i na muzejskim izložbama.

Upravo interdisciplinarnim pristupom, prožimanjem muzejske, no, prije svega, knjižnične i književne struke, ovaj rad dobiva na težini. On na jednom mjestu donosi rezultate knjižničnoga istraživanja zavičajne književnosti s neizostavnom osnovnom književnom interpretacijom i povijesnim pregledom, pri čemu nas je osječka bibliografija kao temeljno polazište vodila sve do današnjih književnih (književno-povijesnih i književnoznanstvenih) djela proizašlih iz nje, a koja i sama pripadaju zavičajnoj književnosti i povijesti.

LITERATURA

- BOGNER-ŠABAN, A., 2000., Julije Šenoa, komediograf i kva-kač // Dani Hvarskoga kazališta – Razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti i kazalištu, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Split : Književni krug, str. 252-272
- BÖSENDORFER, J., 1939., Povijest tipografije u Osijeku, Zagreb : Tisak Nadbiskupske tiskare
- BRATULIĆ, J.; DAMJANOVIĆ, S., 2007., Tiskarstvo u XVIII. stoljeću // Hrvatska pisana kultura : izbor djela pisanih latinicom, glagoljicom i ćirilicom od VIII. do XXI. stoljeća, sv. 2.: XVIII. i XIX. stoljeće, str. 26-83
- BURIĆ, V., 1989., Zavičajne zbirke : svrha i način, Osječki zbornik 20, str. 213-224
- DRECHSLER, B., 1994. [reprint izd.], Slavonska književnost u XVIII. vijeku, Vinkovci : „Privlačica“
- JELČIĆ, D., 1968., O Janku Jurkoviću // Simpozij Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti : zbornik referata, Vinkovci – Zagreb : Jugoslavenska akademija, str. 221-233
- JELČIĆ, D., 1996., Književni Osijek i njegove značajke // Književni Osijek : književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas : studije i eseji, Osijek : Pedagoški fakultet : Gradsko poglavarstvo grada, str. 33-40
- JELČIĆ, D., 1997., Povijest hrvatske književnosti : tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Zagreb : Naklada Pavičić
- JURIĆ, S., 2000., Pjesničke pripovijesti Augusta Harambašića // Dani Hvarskoga kazališta – Razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti i kazalištu, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ; Split : Književni krug, str. 18-26
- KNEŽEVIĆ, I., 2011., Osječka bibliografija – od prikupljanja do digitalizacije, Knjižničarstvo 11-12, Osijek, str. 31-39

- MALBAŠA, M., 1978., Povijest tiskarstva u Slavoniji, Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo
- MALBAŠA, M., 1981-1985., Osječka bibliografija, Osijek : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad
- MARIJANOVIĆ, S., 1996., Književno središte : in Metropoli Slavoniae Essekini // Od turskog do suvremenog Osijeka, Osijek : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad : Poglavarstvo grada ; Zagreb : Školska knjiga, str. 54-61
- MATIĆ, T., 1945., Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
- NEMEC, K., 2009., Udio Slavonije, Baranje i Srijema u hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća // Slavonija, Baranja i Srijem : vrela europske civilizacije, Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske : Galerija Klovićevi dvori, sv. 1., str. 531-538
- NOVAK, S. P., 2003., Povijest hrvatske književnosti : od Bašćanske ploče do danas, Zagreb : Golden marketing
- PŠIHISTAL, R., 1996., Pjesničke prigodnice Josipu Jurju Strossmayeru // Književni Osijek : književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas : studije i eseji, Osijek : Pedagoški fakultet : Gradsko poglavarstvo grada, str. 207-222
- PŠIHISTAL, R.; ZOVKO, T., 2009., Bibliografija pjesničkih prigodnica biskupu Josipu Jurju Strossmayeru, Diacovensia 23(1), str. 157-196
- RADOVANLIJA MILEUSNIĆ, S., 2001., Ustroj i organizacija knjižnica zavičajnih muzeja, Muzeologija 38, Zagreb
- SABLIĆ-TOMIĆ, H.; REM, G., 2008., Slavonski tekst hrvatske književnosti, Zagreb : Matica hrvatska
- SOLAR, M., 2001., 19. izd., Teorija književnosti, Zagreb : Školska knjiga
- SRŠAN, S., 1996., Književnost u Osijeku na latinskom jeziku od 1760. do 1848. godine // Književni Osijek : književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas : studije i eseji, Osijek : Pedagoški fakultet : Gradsko poglavarstvo grada, str. 67-80
- TATARIN, M., 2009., Književnost 18. stoljeća // Slavonija, Baranja i Srijem : vrela europske civilizacije, Zagreb : Ministarstvo kulture Republike Hrvatske : Galerija Klovićevi dvori, sv. 1., str. 495-501
- VINAJ, M., 1998., Povijest osječkih novina 1848. – 1945., Osijek : Muzej Slavonije
- VUKOVIĆ-MOTTL, S., 1975., Zavičajne zbirke, Vjesnik bibliotekara Hrvatske 21 (1-4), str. 17-25